

Т. У. Ганчарова-Цынкевіч (г. Мінск, Беларусь)

ПАЭМА А. ПУШКІНА «МЕДНЫ КОННІК» У ПЕРАКЛАДЗЕ Я. КУПАЛЫ

Праблема «А.С. Пушкін і Беларусь» даследавалася такімі вучонымі, як Ю. Пшыркоў, В. Барысенка, Р. Бязозкі, В. Вольскі, В. Івашын, М. Ларчанка, А. Лойка і інш. Аляксандр Пушкін – паэт сусветнага значэння. Многія творцы нашай нацыянальнай літаратуры адчувалі на сабе ўплыў карыфея рускай паэзіі. Ёсць пра гэта прызнанні Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Міхася Лынькова, Максіма Танка, Пімена Панчанкі і інш. Таму тэма дабраторнага ўздзеяння А.Пушкіна на творчасць беларускіх пісьменнікаў заўсёды будзе актуальнай.

Несумненна, пушкінскія традыцыі гуманізму, грамадзянскасці і народнасці найбольш ярка і плённа адбіліся на творчасці Янкі Купалы, пра што красамоўна сведчыць яго артыкул «Любімы паэт», у якім беларускі мастак слова шчыра гаворыць: «Люблю я Пушкіна за яго прыгожы, чароўны верш. Люблю за яго багацце думак, за сюжэтнасць, зразумеласць яго мовы для ўсіх – ад малога да вялікага... Люблю я Пушкіна за яго гордасць, за свядомасць чалавечай дастойнасці...» [1, с. 168–169].

Я.Купалу імпанавала, што Пушкін адстойваў не толькі асабістую незалежнасць, а быў барацьбітом за свабоду і шчасце людзей. Сёння, з высаты пройдзеных гадоў зразумела, які сэнс укладваў народны паэт Беларусі ў сваё прызнанне: «... мне хацелася б так пісаць, як пісаў любімы мною А.С. Пушкін» [1, с. 169].

Сапраўдны паэтычны пераклад гавінен быць адкрыццём амаль у такой жа ступені, як і мастацкі твор. Пераклад – творчасць, якая патрабуе асаблівага натхнення, віртуознага ўмення, эстэтычнага пачуцця, прыўнясення нейкай навізны, спецыфікі эмацыянальнай прысутнасці аўтара-перакладчыка. Такім творчым перакладам-адкрыццём стала паэма «Медны коннік» А. Пушкіна, зробленая Я. Купалам.

У 1937 годзе, да 100-годдзя са дня трагічнай смерці рускага пісьменніка, Я.Купала бярэцца за пераклад самага складанага пушкінскага твора – паэмы «Медны коннік» імкнучыся да поўнай перадачы грамадска-гістарычнай, філасофскай, а таксама і мастацкай своеасаблівасці першакрыніцы. Забягаючы наперад хочыцца сказаць, што пераклад Я. Купалы паэмы «Медны коннік» А. Пушкіна – фундаментальнае дасягненне беларускай перакладчыцкай школы, значны набытак нацыянальнай паэзіі, які ацэнены многімі майстрамі слова і даследчыкамі літаратуры (М. Лужанін, А. Звонак, А. Дудар і інш.).

Выбар Я. Купалы для перакладу паэмы «Медны коннік» А. Пушкіна можна патлумачыць, перш за ўсё, высокай патрабавальнасцю да сябе як мастака. А па-другое, і асабістымі прычынамі. У гэтым творы геній рускай літаратуры малое жывапісныя карціны Пецярбурга, таго горада, які заняў важнае месца ў жыцці нашага паэта. Так, у гэтым горадзе былі выдадзены яго першыя зборнікі «Жалейка» (1908) і «Гусляр» (1910). Тут на працягу некалькіх гадоў (1909–1913) ён жыў і вучыўся.

Пераклад «Меднага конніка» зроблены нашым мастаком слова з глыбокім пранікненнем у змест і форму пушкінскай паэмы. Я. Купала змог падабраць самыя адпаведныя словы, гукі, фарбы. Яму ўдалося захаваць блізкі да размоўнага верш

арыгінала: строфіку, рытміку, размер – чатырохстопны ямб з адпаведным чаргаваннем мужчынскіх і жаночых рыфмаў. Але самым галоўным было тое, што пры перакладзе быў захаваны ўнутраны сэнс. Так, у Пушкіна: На берегу пустынных волн // Стоял он, дум великих полн, // И вдаль глядел. Пред ним широко // Река неслася; бедный челн // По ней стремился одиноко. // По мшистым, топким берегам // Чернели избы здесь и там, // Приют убогого чухонца; // И лес, неведомый лучам // В тумане спрятанного солнца, // Кругом шумел. // И думал он: // Отсель грозить мы будем шведу, // Здесь будет город заложен // Назло надменному соседу. // Природой здесь нам суждено // В Европу прорубить окно, // Ногою твёрдой стать при море. // Сюда по новым им волнам // Все флаги в гости будут к нам [3, с. 172–173]. У Я.Купалы: На березе пустынных вод // Стаяў ён, буйных дум палёт // Лунаў у даль. Прад ім шырока // Плыла рака, па ёй – сярод – // Плыў бедны човен адзінока. // Па мшыстых, топкіх берагах//Чарнелі хаты ў хмызняках, // Прытул убогага чухонца; // І лес, які не знаў у вяках // Туманам схованага сонца, // Вакол шумеў. // І думаў ён: // Адсюль грозіць мы будзем шведу, // Тут стане горад з бегам дзён // Назло пышліваму суседу. // Прыродай суджана даўно // Ў Еўропу высеч тут акно, // Нагою цвёрдай стаць пры моры. // Сюды праз новыя шляхі // Ўсе ў госці прыплывуць сцягі, // І забалуем на прасторы [2, с. 352–353].

Я. Купала перадаў унутрана напружаны радкі паэмы па-майстэрску, творча, і ў той жа час па-свойму, але блізка да духу арыгінала, яго вобразнай палітры, з захаваннем пушкінскай меладычнасці верша. На беларускай мове паэма «Медны коннік» загучала свабодна і лёгка. Перакладчык віртуозна намаляваў афарыстычную строгасць і важкасць паэтычнага радка, ідэйнае багацце задумы і незвычайную геніяльную прастату, уласціваю пярэ А. Пушкіна.

Здабытак аўтара - перакладчыка праявіўся і ў тым, што Я. Купала часам адступаў ад арыгінала, маляваў тую ці іншую карціну твора па-свойму, новымі яркімі і запамінальнымі словамі, уводзячы адпаведныя лексічныя асацыяцыі. У Пушкіна: «...Чернели избы здесь и там...»[4, с. 173]. У Купалы: «...Чарнелі хаты ў хмызняках...»[3, с. 352]. Наш паэт шырока і дасканала карыстаўся багаццем нацыянальнай мовы, прычым так умела, што змог поўнасьцю перадаць пачуцці і думкі выражаныя ў творы-арыгінале, надаючы ім каляровыя эмацыянальныя адценні. У гэтым і заключалася высокае перакладчыцкае майстэрства беларускага класіка літаратуры. Прагожа-паэтычна загучалі ў яго перадачы радкі агульнавядомых пушкінскіх апісанняў горада на Няве. Так, напрыклад, у арыгінале: Люблю тебя, Петра творенье, // Невы державное течение, // Береговой её гранит, // Твоих оград узор чугунный, // Твоих задумчивых ночей // Прозрачный сумрак, блеск безлунный, // Когда я в комнате моей // Пишу, читаю без лампы, // И ясны спящие громады // Пустынных улиц, и светла // Адмиралтейская игла, // И, не пуская тьму ночную // На золотые небеса, // Одна заря сменить другую // Спешит, дав ночи полчаса. [3, с. 173–174]. У перакладзе: Люблю цябе, Пятра тварэнне, // Люблю твой строгі, стройны від, // Нявы дзяржаўнае цячэнне, // Берагавы яе граніт, // Узор тваіх чугунных кратаў, // Начэй задумлівых тваіх // Празрысты змок, бліск цемнаваты, // Калі ў пакоі сярод кніг // Пішу, чытаю без лампы, // Гляджу на сонныя грамады // Пустынных вуліц, як блішчыць // Адміралцейскі ў высях шпіц, // Як непускаячы начную // Надоўга цьму на небе жыць, // Адна зара спяшыць другую // У час кароткі замяніць. [2, с. 353–354].

Беларускі мастак слова, захоплены непаўторнай мелодыкай гучання пушкінскага верша, знаходзіць адпаведныя светаколеры, фарбы і апісанні для перадачы чароўнасці летняй ночы ў слаўным горадзе, які пабудаваў Пётр I, творча ўзнаўляючы паэму рускага класіка. Яму важна было захаваць не літару, а сэнс «Меднага конніка», напоўніць яго паняццямі духоўна блізкімі да арыгінала, што ў значнай ступені вызначыла высокі ўзровень перакладу.

Паэзія А. Пушкіна блізкая Я. Купалу сваёй прастатой, напеўнасцю, лірызмам. У сувязі з гэтым можна згадаць тыя мясціны, дзе наш творца ў віртуозным мастацкім выкананні перадае стыхію паводкі і выкліканы ёю жах, разгубленасць людзей. Так, рускі класік паведамляе, што адбылося ўвосень, у лістападзе: Над омрачэнным Петроградом // Дышал ноябрь осенним хладом. // Плеская шумною волной, // В края своей оградыстройной, // Нева металась, как больной // В своей постели беспокойной. // Уж было поздно и темно; // Сердито бился дождь в окно, // И ветер дул, печально воя. [3, с. 175]. Я. Купала захоўваючы душэўны стан аўтара паэмы, пластыку яго пейзажных малюнкаў, беражліва і ўважліва ставіцца да пушкінскага тэксту: Над спяхмурнелым Петроградом // Стаяла восень лістападам. // Бурліва хвалямі б'ючы // Ў краі сваіх гранітаў стройных, // Нява стагнала, бы ўначы // Ў пасцелі хворы неспакойла. // Было ўжо позна, змрок наплыў, // Сярдзіта ў шыбы дождж бубніў, // І вецер дзьмуў, і выў з жальбою. [2, с. 335].

Творы А. Пушкіна нялёгка перакладаць. Аднак наш паэт знаходзіць цікавае рашэнне: рэалістычныя карціны прыроднай стыхіі яшчэ больш ўзмацняюцца, аднак увесь спектр пушкінскага звонкага гукапіс у непаўторнай вобразнасці ў перакладзе цалкам захоўваюцца. Дзіўны падбор фаргавання зычных і галосных арыгінала знаходзяць эквівалентную замену. Чытач адчувае водар, знергію, прастату, гнуткасць і дасканаласць верша рускага паэта.

Купала нямала зрабіў для таго, каб слова Пушкіна палнавесна загучала на беларускай мове. Пры перакладзе паэмы «Медны коннік» ён імкнуўся захаваць вобразную сістэму арыгінал і гукапіс твора, напружанасць, яркасць і глыбіню мастацкага слова, пераадоўваючы на гэтым шляху нямала цяжкасцей лексічнага і рытміка-інтанацыйнага характару (афарыстычнасць выказвання, сэнсавыя інтэрпрытацыі, пераносы, своеасаблівыя гукавыя інтанацыі і г.д.).

Як вядома, мастацкі пераклад з'яўляецца састаўной і неад'емнай часткай любой літаратуры, што у пэўнай ступені раскрывае яе узровень і стан, з'яўляецца паказчыкам ідэйна-эстэтычных і духоўных набыткаў. У гэтым сэнсе вялікая роля належыць перакладам Янкі Купалы, які сваёй працай узбагаціў вобразна-выяўленчыя магчымасці нацыянальнай паэзіі. Асабліва цудоўнай у гэтым плане з'яўляецца яго работа над творами А. Пушкіна «Медны коннік», якая ўражвае тым, што сродкамі беларускай мовы ён удала і пранікнёна перадаў думкі і пачуцці, выказаныя ў ім рускім мастаком слова. Я. Купала-перакладчык прыўнёс у пушкінскую паэму часцінку свайго таленту, самабытнай непаўторнай індывідуальнасці, ўпрыгожыўшы эмацыянальна і эстэтычна арыгінал настолькі, што ён, не губляючы сваёй першаснай сутнасці, набыў новае гучанне, яркую вобразнасць, стаў прыналежнасцю высокамастацкіх дасягненняў беларускай літаратуры.

Літаратура

1. Купала, Я. Поўны збор твораў : у 9 т. / Я. Купала. – Мінск : Маст. літ., 2002. – Т. 8 : Артыкулы, нататкі, выступленні, калектыўныя творы. – 462 с.
2. Купала, Я. Збор твораў : у 7 т./ Я. Купала.–Мінск : Навука і тэхніка, 1974. – Т. 5 : Паэмы. Пераклады. –592 с.
3. Пушкин, А. Сочинения : в 3 т. / А. Пушкин.– Минск : Худ. лит., 1986. – Т. 2 : Поэмы. Драматические произведения. – 527 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ